

T. BĂLAN

(continuare din nr. 6/1974)

Stagiunea concertelor simfonice ale Filarmonicii din toamna anului 1947 o deschide în calitate de director. Conducerea unică a orchestrei noastre filarmonice însemna împlinirea dezideratului său, clamat pretutindeni: o orchestră bună, disciplinată, are nevoie de conducere unică, pentru a-i putea impune anumite coordonate. Întreaga lume artistică primise desemnarea lui în postul de director ca ceva firesc, dorit chiar mai ales că maestrul Enescu nu mai era în țară, iar George Georgescu nu dirija în acel timp. Între felicitările ce a primit, Constanța Erbicănu îi scria câteva rânduri semnificative: „Ca pedagog, vă prețuiesc sau mai binezis știu să vă prețuiesc. Sinteți astăzi opera dumneavoastră. Nimeni nu v-a ajutat. Ați muncit din răsuperi. netezind calea geniului dumneavoastră.”

Presa consemna cu laude din ce în ce mai strălucitoare, realizările din concerte. „După maestrul Enescu, Dl. Silvestri este singurul dirijor român care reușește să redea calitatea dominantă ce caracterizează genialitatea muzicii mozartiene, perfecțiunea de compoziție unită cu simplitatea în exprimare. Simfonia *Jupiter* a fost frumusețea pură... Ca toți marii dirijori, își păstrează personalitatea... dând execuției sale caracterul unei creațiuni spontane.” (*Adevărul*, 10 oct. 1947).

Pină în 1948, cînd face o vizită la Praga, se ocupă intens de ridicarea nivelului artistic al Filarmonicii. La Praga, unde dirijează un concert cu *Uvertura Prometeu* de Beethoven, *Simfonia a IV-a* de Ceaikovski, *Concertul de flaut în Re major* de Mozart și *Toccată* de Silvestri, repurtează un succes care foarte rar e rezervat oaspeților străini. Praghezii sînt dificili. Silvestri știa acest lucru și plecase cu oarecare teamă spre capitala Cehoslovaciei. „Oaspetele ne-a demonstrat cine este și ce poate”, rezuma ziarul *Svobodne Slovo* situația.

Anii aceștia de după 1947 se scurg oarecum monoton, stagiune după stagiune. Prezintă prime audiții de muzică românească, sprijină soliștii tineri, compozitorii ce își așteptau operele să fie cîntate de Filarmonică. 1954 e important pentru succesele din Uniunea Sovietică, iar 1955 pentru concertul de la Dresda cu *Simfonia IX-a* de Beethoven. „Maniera sa dirijorală calmă și plină de încredere, gestul său precis și expresiv, ajută la stabilirea unui contact strîns cu artiștii orchestrei și prin urmare la obținerea unei sonorități pline, a unei bogății de nuanțe și a unei forțe expresive impresionante” scria criticul de artă sovietic I. Martînov (*Contemporanul*, 28 februarie, 1954).

După ce prezentase la București *Simfonia a IX-a*, privită de unii critici cu un zîmbet de neîncredere pentru „netraditionalismul” său interpretativ, avea unele temeri înainte de turneul în Germania. La București se reproșase o anumită îndrăzneală, care nu era altceva decît o „regîndire” a textului beethovenian în afară de coordonatele tradiției. Dacă la Dresda va întâmpina aceeași atmosferă?

„Dl. Silvestri — se scria în presa bucureșteană — a avut întotdeauna propulsiunea către talmăcirii îndrăznețe și bizare, care să impresioneze pe ascultători, dacă se poate să-i uimească... de data aceasta inovațiile au mers mult prea departe căci a făcut o Simfonie a noua... impresionistă, o simfonie a noua „revăzută de dl. Silvestri”. Dar cei de la Dresda au fost de altă părere: „În această seară a răsunat adevărata voce a lui Beethoven, geniul său a fost prezent în sală”. Nu se putea un omagiu mai mare pentru artistul român!

Cronicile din țară, în marea lor majoritate, recunosc imensele merite ale dirijorului: „Constantin Silvestri continuă filiația artiștilor români care, începînd cu George Enescu, au dovedit lumii întregi vitalitatea creatoare a poporului nostru. Personalitatea sa ne apare ca o sinteză nu numai a realizărilor școlii interpretative românești, dar și a marilor maeștri contemporani... ceea ce face ca interpretările sale să se adreseze într-un chip atît de convingător sensibilității auditorilor este că dirijorul talmăcește operele muzicale într-un sentiment contemporan. (*Contemporanul*, 18 nov. 1955). Sinteza a căutărilor de pînă azi și analiză profundă a operei, iată cum ar putea fi definită estetica interpretării lui Constantin Silvestri... Totul este viu în execuțiile sale... Realizările de interpret nu sînt o construcție rece. Ceea ce a fost îndelung gîndit la masa de lucru se întregeste și prinde viață pe podium... Totul dovedește că dirijorul trăiește cu intensitate substanța emotivă a operei” (*Contemporanul*, 18 nov. 1955).

S-a afirmat de atunci că Silvestri este și un mare dirijor-pedagog. Nu atît pentru faptul că deținea la Conservator catedra de dirijat orchestră, preocupîndu-se să formeze o pleiadă de tineri șefi de orchestră, ce ajunși la maturitate, susțin cu prestigiu viața muzicală din zilele noastre, dar mai cu seamă din cauza modului în care „educa” orchestrele cu care lucra. Nu odată adusesse tot materialul necesar pentru ca orchestra să poată asculta în diferite versiuni o anumită piesă, ce era programată într-un concert viitor. După audierea versiunilor propuse, comenta împreună cu muzicienii din formația simfonică toate detaliile, se stabilea de comun acord o anumită linie a interpretării, solidarizînd pe membrii colectivului simfonic cu cele ce aveau să se statornicească în șefuirea maselor sonore. Nu știm ca un asemenea procedeu „democratic” să se mai fi întrebuintat în viața noastră muzicală.

În 1953 fusese numit director al Operei din București. În 1947 cînd părăsise această instituție ca să preia direcția Filarmonicii, era fericit că părăsise „lăcașul vechilor umilințe”. Deși tot ce realizase și va împlini la Operă a fost remarcabil din punct de vedere artistic, nu se considera cu „vocație” de dirijor ce trebuie să stea în fosa orchestrei. Adunase o seamă de „absurdități” operistice, de non-sensuri muzicale, de replici ridicole, pe care le transformase în anecdote. Dar păstrîndu-și pe de altă parte locul de dirijor la Filarmonică, anii ce vor urma îi va consacra mai cu seamă ridicării prestigiului orchestrei Radio, pe care o va aduce la un nivel cu totul remarcabil. Numirea la Operă îl întristase, mai ales că îi fusese impusă, nu o ceruse niciodată.

Îi plăcea să meargă pe căi nebătătorite. Nu căuta niciodată succese facile de public, cu lucrări ce merg la un succes sigur. Iată spre pildă că se încumetă cu ocazia bicentenarului Mozart din anul 1956 să prezinte la sfârșitul lunii ianuarie marea *Messă în do minor* de Mozart. Ecurile succesului de public cu această lucrare necunoscută la noi au mers atât de departe încât în lucrările celei de a VIII-a sesiuni a Marii Adunări Naționale, la discuțiile pentru aprobarea bugetului de stat pe anul 1956, s-a amintit că „așezământul culturii noastre nu s-a prăbușit, ci dimpotrivă a fost sprijinit și consolidat... N-au auzit oare cei care ne căinează sunetele sublime ale Missei de Mozart, executată de orchestrantii noștri? Niciodată muzica nu a fost mai populară ca acum și oamenii muncii încep să se educe și să prindă gust“ (*România Liberă* 29 martie, 1956).

Prezentarea acestei impresionante prime audiții pentru publicul nostru era de fapt doar o verigă dintr-un lung lanț de prime audiții. Unii cronicari subliniau faptul că nici nu s-ar mai putea concepe concerte de-ale maestrului Silvestri fără o primă audiție.

Întimplarea a jucat în cariera lui Silvestri un rol precumpănitor. Din întâmplare, un influent și foarte competent critic englez a asistat, în drum spre Moscova, oprindu-se în București, între două curse de avion, la un concert dirijat la Ateneu de maestru. A rămas pur și simplu entuziasmat. A venit a doua zi să-l întrebe dacă ar accepta o invitație pentru o serie de concerte la Londra. Silvestri nu a pus mare temei pe asemenea promisiuni, dar după ce agenția de concerte Finzi din Londra i-a cerut detalii în legătură cu activitatea sa (Finzi va rămâne în viitor agenția prin care lucra Constantin Silvestri), printr-o scrisoare datată 26 iulie 1956, iar la 21 august a aceluiași an London Philharmonic Orchestra îl consultă asupra programelor ce ar fi dispus să dirijeze, indicând și numele criticului Malcolm Raymet ce îl „descoperise“ la București, și-a dat seama că visurile sale au toate șansele să se transforme în realitate.

Între timp, își continuă concertele din țară, în care primele audiții ocupă mai departe locul de frunte. *Simfoniile a X-a și a VIII-a* de Șostakovici, sînt prezentate cu un imens succes la București. Șostakovici era sărbătorit pentru împlinirea vârstei de 50 de ani. Dirijorul român avea pentru muzica marelui compozitor sovietic o imensă dragoste iar puterea de înțelegere a artei acestuia îl uimise chiar pe compozitor, care nu o dată a mărturisit că este de mișcat de interpretările muzicianului român.

Venise toamna iar ziarele anunțau că Filarmonica din Londra l-a invitat pe Constantin Silvestri să dirijeze. Dar înainte de a pleca în capitala Marii Britanii, face o vizită la Budapesta, unde fusese invitat la Festivalul Bartok. Scrie de aci: „Peste 2 zile mă întorc acasă, unde voi avea 2 concerte cu David Oistrach, după aceea urmează 3 concerte la București și 2 la Budapesta cu Filarmonica maghiară, de aci direct Filarmonica Dresda și 2 concerte la Gewandhaus Leipzig. Urmează alte 6 concerte Moscova, Leningrad. Terminînd în Leningrad, la 22 ianuarie 1957 sînt la Londra, unde cu ocazia sărbătorii a 100 de ani de la înființarea Filarmonicii de acolo mi s-a făcut deosebita cinste de a fi invitat să

dirijez concertul inaugural, plus alte 2 concerte. Urmează în continuare 2 concerte la Bruxelles și eventual la Paris...“

Ceea ce cred că încheie perioada de un deceniu pe care am putea-o denumi a consacrării, este acordarea titlului de Artist al poporului. *România Liberă* din 20 noiembrie, 1956 anunța că „pentru merite excepționale în activitatea artistică, Prezidiul Marii Adunări Naționale a conferit dirijorului Constantin Silvestri titlul de artist al poporului R.P.R.“

„Credeam că titlul acesta se dă la bătrînețe. Eu am împlinit anul acesta 43 de ani, cam devreme pentru o asemenea distincție“, se rostise Silvestri.

În luna decembrie, Radiodifuziunea îi consacră un ciclu de patru emisiuni cu cele mai reprezentative lucrări ale sale și cu unele opere de largă respirație ce dirijase, între care și *Missa Solemnis* de Beethoven. Se putea considera mulțumit de larga admirație atât a publicului iubitor de muzică dar mai ales a lumii artistice, care acum îl prețuia la justa lui valoare. De două ori laureat al premiului „Enescu“, laureat al Premiului de Stat, Artist al poporului, invitat să dirijeze concerte festive la Londra... Era un „focar“ în jurul căruia gravitau nu numai cercurile muzicale. Colectoriar priceput în artele plastice, în obiecte de artă, bibliofil, locuința sa era de multe ori loc de întîlnire a multor oameni de artă. Avea o subtilă înțelegere pentru tot ce reprezintă o operă de artă, chiar dacă nu ținea de domeniul muzicii, spunînd ca și Schumann, că toate artele sînt guvernate de aceleași legi, doar materia în care se rostește artistul fiind diferită.

Sosit la Londra la 19 ianuarie 1957, scria de acolo: „Mîine seară debutez la Albert Hall (10.000 locuri, cea mai mare sală din Anglia) iar luni seara inaugurez la Festival Hall ciclul celor 9 concerte ale Filarmonicii, cu ocazia împlinirii a 100 de ani. Orchestra e bună, dar făcînd numai 2 repetiții nu iesc nimic, așa cum mă așteptam și eu, de altfel, de la început Orchestra și corul sînt entuziasmați, deși cred că voi face unul din cele mai proaste concerte din viața mea, pentru că nu am timp să explic decît pe sfert... La 8 februarie voi fi la pupitrul orchestrei Naționale Bruxelles, unde între altele voi executa amîndouă Rapsodiile de Enescu.“

Ciclu de concerte intitulat „Muzica unui secol“, pe care îl inaugura Silvestri la Londra, alinia pe cei mai reprezentativi dirijori contemporani, chemați să dirijeze cele 9 concerte: Sir Adrian Boult, Hermann Scherchen, Ianos Ferencsik, Hans Swarowsky, Massimo Freccia. Dirija o scenă din *Götterdämmerung* de Wagner, *Trei nocturne* de Debussy, *Poemul extazului* de Scriabin și *Simfonia Psalmilor* de Stravinski. Cea mai „cuceritoare“ dintre piesele programului a fost desigur lucrarea de Scriabin, pe care avusese „curajul“ să o dirijeze cu un an în urmă în Uniunea Sovietică, cucerind cele mai entuziaste aprecieri. Era o piesă ce invită sau la un mare succes sau la cădere. „Totul sau nimic“, aceasta fusese deviza pe care și-o propusese Silvestri din tinerețe.

S-a păstrat o carte poștală reprezentînd moderna clădire Albert Hall, cu cuvintele lui Silvestri: „În această sală, în fața a 2500 de spectatori, am dirijat Filarmonica londoneză în ziua de 28 februarie,

1957". Aici se pecetluse cariera de mare dirijor internațional pe care o avea deschisă înaintea sa ceva mai mult de un deceniu, ultimul deceniu de „glorie“ din agitata sa existență.

Londra a fost trambulina care l-a lansat pe firmanentul internațional al concertelor. Un critic londonez, între alții care rămăseseră uluiți de puterea de convingere și de arta dirijorului, nota: „Nu mi s-a întâmplat niciodată, în toată cariera mea de critic muzical, să văd o orchestră aplaudind un dirijor în cursul concertului. Noi londonezii sperăm că primirea ce i s-a făcut a reușit să exprime recunoștința noastră față de maestrul Silvestri pentru că ne-a vizitat și ne-a dat posibilitatea să admirăm minunata sa artă“.

Au urmat concerte în Belgia, apoi iar la Londra, cu aceleași accese de euforie, manifestate atât de public cât și de presă, care descoperea un artist dinamic, sensibil, cu o magică putere de convingere a orchestrelor, care cântau ca „posedate“ sub bagheta sa, cu dăruire și perfecțiune. Extrem de rare voci în presă care să-i conteste unele presupuse „abateri“ de la tradiția stilistică. Unanimitatea nu se obține de nimeni.

Imediat după succesele londoneze, casele de discuri încep asaltul, oferind în schimbul unor contracte de exclusivitate condiții identice cu acelea din angajamentele cu Oistrach și Ghilels (Telegrama expediată de Gramophone Company din Londra către OSTA la 7 februarie, 1957). Dirijase pentru casa Columbia din Londra în luna februarie *Simfoniile IV, V și VI* de Ceaikovski. Silvestri nu era totalmente mulțumit: „Membrii orchestrelor sînt foarte buni cititori, dar ei nu ajung la un randament superior, la conținutul piesei, din pricină că nu fac un număr de repetiții strict necesare.“

Cît despre Simfoniile de Ceaikovski, au ajuns să fie considerate cu timpul cele mai „autentice“ interpretări ale marelui compozitor: „Ceaikovski rîde, cîntă, se bucură, se întristează — totul e sincer, deschis. Or, la Londra se cîntă ascunzîndu-se parcă bucuriile și durerile cu o anumită „morgă“.

Revenind în țară, face presei o seamă de declarații despre muzica ce se cîntă în Occident, așa-zisă „muzică-modernă“ care nu intră nici în repertoriul și nici în preferințele sale de ascultător. „Nu este propriu-zis o muzică. Am ascultat de pildă o compoziție a americanului George Antheil denumită *Baletul mecanic*. Domină instrumentele de percuție. Se aud sirene, clacsoane... În general, nu se înțelege mare lucru. Sau o compoziție a mexicanului Edgar Varese. Se numește *Ionizare*. Și aci domnește percuția cea mai sălbatecă. N-am înțeles dacă bucata e eroică, comică, lirică...“

Unul din marile succese care i-au consolidat renumele ce își câștigase la Londra a fost acela raportat cu *Misa Solemnis* de Beethoven (pe care o prezentase în același an și la București). Cele două concerte cu *Misa* s-au ținut la 1 și 5 iunie, 1957 la Albert Hall, imensa sală londoneză, în care se făcuseră și repetițiile. „Dl. Silvestri este în mod evident un interpret de frunte al muzicii beethoveniene“ — conchideau cronicile marilor ziare. De aici s-a dus la Paris, unde a imprimat o serie de discuri.

Este lăudabilă pentru conștiința sa profesională atitudinea pe care o adoptă în fața unor propuneri ispititoare. Agentul său din Londra, cu care poartă de la Paris o susținută corespondență pentru viitoarea stagiune, îi propune uvertura *Fledermaus* de Schubert. „Nu este posibil *Fledermaus* — răspunde Silvestri prompt — care necesită un specialist... La Brahms, imposibil cu un număr atât de mic de repetiții...“

Pe Silvestri l-a intimidat întotdeauna Brahms. Nu a cutezat să imprime pe discuri nici una din Simfonii. Dacă la pian era un inegalabil interpret al pieselor mici din ultima perioadă de creație, de simfonii avea o oarecare teamă să se apropie. A dirijat primele două, dar a cerut un mare număr de repetiții și niciodată nu s-a simțit „acasă“ în arhitectonica mare, unde interpretarea nu era atât subordonată strălucirii detaliilor orchestrale, cît cursivității marli arhitectonici brahmsiene.

De la Paris pleacă la Atena, unde este încîntat nu atât de succesul său personal, cât de acela al muzicii de Enescu, pe care o programa și o va programa ori de cîte ori îi va fi cu putință.

Vine în țară și se duce la „Rîul Mare“, o localitate retrasă de la poalele Retezatului, unde făcea vara o cură de „odihnă totală“. Pescuitul, sportul său preferat, era o ocazie de reculegere, de aprofundare a gândurilor despre muzică, despre dirijat, despre artă. Niciodată nu obținea atîtea roade în arta sa ca în orele lungi de stat în aer liber, cu munții în jur, fără nici o clipă de agitație. Simțea că renaște, deși condițiile în care era nevoit să locuiască într-un sat de munte erau deplorabile. O lua pe buna lui soție, Viorica și se retrăgeau acolo, la Giureni, unde nu puteau veni decît prietenii anume chemați și aduși de Silvestri. Cei ce suportau „condițiile“ de trai de acolo, bineînțeles...

Exact cu zece ani în urmă fusese numit director al Filarmonicii. Își retrăia în gînd, în timp ce trăgea cu undița la păstrăvi, mai întii cei zece ani pînă se consacrase, apoi deceniul ce trecuse de la afirmarea sa iar acum, chemat de toate agențiile de concerte din lume, începea ultima etapă din viață. Bănuia oare că îi mai rămînea cam tot un deceniu de nemaipomenită combustie pe cărările mondiale ale gloriei?

În primele zile din august era la București, unde vorbea presei de succesele din Anglia: „În afară de concertele date la Londra cu *Misa Solemnis*, am făcut un turneu în orașele Bristol, Brighton, Southampton. La Londra am imprimat pe discuri *Simfonia a IV-a* de Dvorak, *Preludiile* de Liszt și două concerte pentru vioară și orchestră de Ceaikovski și Mendelssohn... La Paris, am înregistrat cu Orchestra Națională a Radiodifuziunii franceze *Simfonia a V-a* de Dvorak. În total, în timpul stagiunii trecute, dacă ținem seama de simfoniile IV, V, VI de Ceaikovski... opt discuri, depășind angajamentul contractual care prevedea un minimum de trei discuri pe an.

Aruncînd o privire generală asupra creației muzicale din țările pe care le-am vizitat, trebuie remarcată preferința tot mai accentuată pentru muzica modernă și cea preclasică și o reticență progresivă față de muzica clasică și romantică, fenomen pe care mi-l explic prin-

În ultimii săi ani, încetase să mai compună, atât era de absorbit de tumultul unei vieți mai mult decât trepidante. Dar compozițiile ce au rămas, ce pun accentul mai ales pe muzica de cameră și pian, au o evidentă unitate stilistică. Ciclurile sale de lieduri marchează evoluția limbajului. Plecând de la unele mijloace de expresie romantice și neoromantice, ajunge la un atonalism sincer, care dorește să comunice străfunduri emoționale neinvestigate încă. Pianistul neîntrecut a lăsat suite și piese pentru pian ce fac cinste muzicii noastre instrumentale.

A ridicat prestigiul artei interpretative, atât în țară cât și peste hotare, fiind considerat unul din primii dirijori ai timpului său. Nu a uitat nici o clipă cât datează muzicii românești pe care știa că o reprezintă, nu numai prin faptul că prețuia folclorul nostru, care i-a îngăduit să scrie, transfigurându-l, admirabile lucrări simfonice, dar mai ales prin zelul de a programa muzica marelui nostru Enescu pe toate meridianele lumii. Bucuria că poate populariza muzica celui ce l-a prețuit și iubit era mai mare decât aceea a succeselor ce le repurta în mod constant.

A fost un mare educator. Mai întâi al orchestrelor pe care le-a condus. Pretindea de la colectivele simfonice dacă nu perfecțiunea, de care era însetat ca de un ideal ce l-a stăpinit întreaga sa viață. Cel puțin ridicarea nivelului lui artistic cât mai aproape de perfecțiune. Era ca un refren permanent, izvorit din structura sa ce tindea spre realizarea absolutului.

A fost totodată și un mare educator al publicului, încercând să formeze un bun gust artistic, o lume muzicală cât mai pretențioasă, având convingerea că orice țară are „muzicienii pe care îi merită”.

Cânta să facă în arta sa o sinteză între concepția dirijorală a exegetului Toscanini și a poetului Furtwaengler, concepții aparent neconciliabile. Dar, sinteza sa a dat naștere la un dirijor sobru, cu o putere de comunicare neasemuită, cu un repertoriu imens, dar ale cărui gesturi nu erau aparent elocvente. Parcă ar fi vrut să facă viu dictonul francez: *la vraie éloquence se moque de l'éloquence*. Există în ființa sa o putere de transmitere a gândului, a intențiilor, cu totul ieșită din comun.

Este greu să se facă o tipologie a dirijorilor. Cred încă că dacă am considera pe Beethoven ca primul șef de orchestră „modern”, Silvestri face parte din această filieră. De ce? Beethoven credea, ca dirijor, că gesturile celui ce conduce orchestra trebuie doar să „reamintească” muzicienilor ceea ce se stabilise în mod definitiv la repetiții. Concepția aceasta era de esența artei lui Silvestri.

Am putea spune că dirijorii se pot împărți în două mari categorii: de podium și de disc. Mijloacele moderne de imprimare și transmisie a muzicii împing arta muzicii, ca și celelalte arte, spre perfecțiune. În același timp, această perfecțiune este antispectaculară. Căci Silvestri, cu statura sa mărunțică, cu gesturi nu prea „elegante”, nu câștiga publicul ca un „mim” ci exclusiv ca mare muzician. Interpretările sale erau rodul unei lungi elaborări, unei gândiri profunde, care dorea să facă din sensurile muzicii fapte vii de creație. Dorea să se ridice fără artificii la gândirea compozitorilor pe care îi servea. Sau, ca să facem mai pertinent acest gând, să egaleze pentru momentul în care făcea muzica să trăiască, pe creator.

A înțelege înscamună a cȳala — spuse Rafael.